

BÜYÜK DÜŞKIRIKLIĞI

BÜYÜK DÜŞKIRIKLIĞI

Dünya Bankası'nda görevli olduğum yıllarda küreselleşmenin bilhassa gelişmekte olan ülkeler ve onun yoksul halkları üzerinde yıkıcı etkilerini gördükten sonra bu kitabı yazmaya karar verdim.

Bir profesör olarak Washington'da görevli olduğum 7 yıl boyunca ekonomik ve sosyal konular üzerinde yoğun bir şekilde çalışma ve araştırma yapma fırsatım oldu. Bu tür konulara yaklaşımda, ideolojileri bir yana bırakıp hislerimizin etkisi altında kalmaksızın olayları tarafsız bir şekilde incelemek ve irdelemek gerektiğine hep inanmışımdır. Gerek Beyaz Saray gerekse Dünya Bankası'nda görevli olduğum yıllarda ise maalesef alınan kararların ideolojik ve politik etkiler altında, sorunları çözmekte başarısız ama yöneticilerin inanç ve çıkarlarına uygun bir tarzda alındığını gördüm.

Bulunan çözüm önerilerinin hemen hepsi bir "şok tedavisi" ve kısa vadede ulaşılabilecek başarı hedeflerini içeriyordu. Oysa ben 20 yılı aşkın bir süredir Çin'in ekonomi politikalarını izler ve bir danışman olarak tartışırken, hatta daha önceleri bir ekonomi profesörü olarak Kenya üzerinde akademik çalışmalar yürütürken, yazdığım kitaplarda "şok tedavisi" yerine orta ve uzun vadeli, çok yönlü ve tüm kesimlerin nihai refahını amaçlayan ekonomi politikalarını tavsiye ettim. 20 yıldır Çin'de başarıyla uygulanan sabır ve kademeli gelişme tarzını savundum.

Bir tek örnek vermek gerekirse: Özelleştirmeye bir tek şartla taraftarım. O da bu kamu kuruluşları bu sayede daha etkin bir yönetime kavuşarak tüketiciye aynı ürün veya hizmetleri daha ucuza sunabileceklerse.

Washington'daki yıllarım bilhassa Beyaz Saray'daki görevim sırasında bana devleti daha iyi tanıma fırsatını verdi. Bu arada yıllarca üzerinde çalıştığım teorileri devlet yönetimine aktarmak fırsatını buldum. Tartışmalar sırasında bazen fikirlerimi kabul ettirdim, bazen de fikirlerim reddedildi. Ama genel kabul gören düşünce tarzım, devlet ile piyasanın birbirini tamamlayıcı ve ortak bir ilişki içinde olduğuydu. Şayet piyasa ekonominin merkezi ise, devletin de sınırlı ama çok önemli bir rolü olduğu idi.

Ne devletin piyasa ekonomisinin tüm boşluklarını doldurabileceğine inanacak kadar saf, ne de piyasa ekonomisinin ortaya çıkan tüm sosyal sorunları kendi başına halledebileceğine inanacak kadar deliydim. Eşitsizlikler, işsizlik, çevre kirlenmesi ve bu gibi sorunların çözümlenmesinde devletin çok önemli bir rolü vardı.

Devleti yeniden yapılandırmak, onu daha etkin ve diyaloga daha açık bir yapıya kavuşturmak için çok uğraştım. Böyle bir reformun ne kadar güç olduğunu fakat hatırı sayılır bir iyileştirmenin mümkün olduğunu gördüm ve kısmen gerçekleştirdim.

Dünya Bankası'na geçtiğimde bu tespit ve düşüncelerimi uluslararası alandaki korkunç eşitsizliklerin de giderilmesi yönünde kullanabileceğimin umudunu taşıyordum. Biliyordum ki fikirler kadar olsa da politika da önemlidir. Bu yüzden insanları, önerdiğim çözümlerin sadece ekonomik değil ayrıca iyi politikalar içerdiğine ikna etmeye çalışıyordum.

Ama uluslararası alanda, özellikle IMF’de ne ekonomik çözüm önerileri, ne de iyi politikalar geçerliydi. IMF’de karar alma mekanizması “ilginç bir ideoloji karışımı ile kötü bir ekonomi”ye dayanıyordu.

Herhangi bir ülkeyi bir kriz vurduğunda IMF şüphesiz standart olan ama köhnemiş ve uygulama kabiliyeti az çözüm reçeteleri sunuyordu. Bu reçetelerin, uygulanacağı ülke vatandaşları üzerinde ne tür etkiler yapacağını hiç dikkate almıyordu. Bu reçetelerin o ülkelerdeki fakirler üzerindeki etkilerinin veya ülke ekonomisine getirebileceği yan etkilerin sosyal yönlerinin tartışıldığını çok nadir gördüm.

Bir tek reçete vardı; farklı görüşlere yer yoktu. Açık ve samimi bir tartışma asla özendirilmiyor, tedavi yöntemlerini sadece ideoloji yönlendiriyordu. Bu davranış biçimi beni perişan ediyordu. Sadece çoğu zaman kötü sonuçlar verdiği için değil, aynı zamanda çok antidemokratik olduğu için.

Özel hayatımızda başkasının fikrini almadan kör bir şekilde ilk karşımıza çıkan fikri asla uygulamayız. Halbuki IMF ile biz, sıkıntıdaki tüm dünya ülkelerinden aynen böyle hareket etmelerini istiyorduk.

Gelişmekte olan ülkelerin sorunları güçtür ve IMF’ye daima en zor zamanda, kriz anında yaklaşırlar ama IMF’nin çözüm tedavileri çoğu zaman başarısız olur. IMF reçeteleri pek çok ülkede açlığa ve isyanlara sebebiyet verdi. Etkilerinin çok feci olmadığı ve kısa bir süre için, hatta ülkede bir gelişme izlendiği vakalarda dahi o ülkenin zenginini daha zengin, fakirini ise daha fakir yaptı. Ama beni şaşkınlıklar içinde bırakan şey gerek IMF’nin, gerekse Dünya Bankası’nın bu temel politikaları üreten üst yönetiminin, uygulamaların doğruluğundan bir nebze bile şüphe duymamalarıydı.

Gelişmekte olan ülkelerin yöneticileri tabii ki bu politikaların doğruluğundan ciddi bir şekilde şüphe ediyor fakat gerek IMF kredisini, gerekse bu sayede açılan diğer kredi kapılarını kaybetmek endişesi ile seslerini çıkartmıyor, resmen itiraz etmeyip tüm endişe ve eleştirilerini özel görüşmeler sırasında yapıyorlardı.

Bir miktar acı çekmeden krizden çıkılamayacağı aşıkardır. Ama kanaatimce IMF ve diğer finans kuruluşlarının geliştirmekte olan ülkelere küreselleşmeyi çabuklaştırmak amacıyla uyguladıkları ekonomi politikaları gereğinden çok abartılı olmuştur. Bugün dünyada küreselleşmeye artarak karşı koymanın temelinde iki sebep yatmaktadır: İdeolojik nedenlerle dikte edilen politikaların yarattığı yıkım (ravage) ve dünya ticaret sisteminin içermekte olduğu adaletsizlik. Bugün artık bu sistemden direkt olarak yararlananlar dışında hiç kimse bu ikiyüzlü politikaları savunabilecek durumda değildir.

Gelişmekte olan ülkeler, yardım etme iddiası ile piyasalarını gelişmiş ülkelerin mallarına açmaya (liberalize etmek) zorlanırken, gelişmiş ülkeler kendi piyasalarını korumaya devam ediyorlar. Bu politikalar (dünya çapında) zenginleri daha zengin, fakirleri ise daha fakir ve daha öfkeli kılmaktadır.

Uluslararası bürokratların kotalar, ülkelere tanınacak borç miktarları, uluslararası ticari kurallar konusunda eskiden kimsenin dikkatini dahi çekmeyen toplantıları bir süredir büyük gösteri ve protestolara sahne olmaktadır.

1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Seattle'daki toplantısı tam bir şokla karşılaştı. Binlerce protestocu günlerce toplantıyı, katılımcıları, kararları protesto ettiler. O günden beri bu protesto eylemi ve öfke daha da artarak büyüyor. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün her toplantısı bir çatışma ve huzursuzluk kaynağı. 2001 yılında Genova'da bir protestocunun ölümü sadece bir başlangıç mı, yoksa küreselleşme karşıtı savaş başka kurbanlar da verecek mi?

Aslında bu kuruluşlara karşı yapılan nümayişler dünyada hiç de yeni değil. Ülkelerine karşı uygulanan acı reçetelerden zarar gören çeşitli kesimler daima bazı reaksiyonlar göstermiş ve batı dünyası bu tepkilere karşı duyarsız kalmıştır. Şimdi olan ise çok farklı bir olaydır. Protestolar artık gelişmiş ülkelerin insanlarından geliyor.

Eskiden muz ithalatına uygulanan kotalar veya gelişmekte olan ülkelere tanınan düşük faizli uzun vadeli borçlar pek az insanın ilgisini çekerken, bugün büyük şehirlerin varoşlarında yaşayan 16 yaşındaki gençlerin dahi GATT veya Kuzey Amerika Ekonomi ve İşbirliği anlaşması hakkında bir fikirleri mevcut. Geniş kitlelerin protestoları, yöneticilerin yoğun bir vicdan muhasebesi yapmalarına sebep oldu. Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac gibi muhafazakar bir başkan bile endişelerini dile getirerek "küreselleşme ondan asıl yararlanması gereken toplumların geleceğini daha iyi aydınlatmıyor" dedi.

Tüm dünya için açık bir durum ki, bir şey korkunç şekilde yanlış işliyor. Küreselleşme çağımızın en yakıcı sorunu haline geldi. Her yerde, yönetim kurullarında, medyanın yazı kurullarında, tüm eğitim kurumlarında bu probleminden bahsediliyor.

Neden pek çok iyiliği beraberinde getirmiş olan küreselleşme şimdi bir çelişkiler yumağına dönüştü? Uluslararası ticarete açılmak pek çok ülkeye ihracat imkanı, daha çok dış kaynak ve daha süratli bir kalkınma imkanı getirdi. Nike'nin fabrikalarında düşük ücretle çalışmak dahi pirinç tarlasındaki tarım işçiliğinden daha iyi hayat şartları sağlıyordu. İnsanlar daha iyi yaşam şartlarına, daha uzun bir yaşama kavuştular.

Bazı fakir ülkeler dünyadan kopukken elde edilen haberleşme ve eğitim imkanlarından yararlanarak gelişmiş dünya ile bütünleştiler. Gümrük duvarlarının kalkması sayesinde bazı ülkelerde (çok pahalı olduğu için) süt içemeyen çocuklar ucuz süte (Jamaika) kavuştular.

Küreselleşme pek çok ülkeye yeni teknolojiler, yeni piyasalar ve faaliyet alanları getirdi. Yeni iş alanları, eğitim ve sağlık olanakları yine küreselleşme ile gelişmekte olan ülkelere ulaştı. Küreselleşmeyi acımasızca eleştirenler ne kadar avantajlarını göz ardı ediyorlarsa, ona methiyeler düzenler de onlardan çok daha büyük bir yanlışın içindeler.

Her ne kadar küreselleşme yandaşları gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve fakirlikle etkin biçimde mücadele için başka yol olmadığını iddia ederek, bunun adını gelişme koysalar da, gerçek hiç de öyle olmamıştır. Dünyada zenginlerle fakirler arasındaki

uçurum azalmıyor, artıyor. Dünyada toplam gelir yıllık ortalama %2,5 oranında artarken günlük bir doların altında bir gelir ile yaşamaya mahkum insan sayısı azalmıyor, artıyor.

Afrika'da bu hayal kırıklığının en fecisi yaşanıyor. AIDS ve açlıktan insanlar sinek gibi ölüyorlar. Eski sosyalist devlet anlayışını terk edip, bütçesini denkleştirmiş, enflasyonu düşürüp makul derecede dürüst bir devlet yapısına kavuşmuş Afrika ülkeleri dahi çok zor durumda çünkü yabancı sermaye yeteri kadar gelmiyor, yatırım yapılamıyor ve kalıcı bir gelişme sağlanamıyor.

Küreselleşme fakirliğe bir çare olmadığı gibi ekonomik istikrarı sağlayan bir unsur da olamadı. Asya ve Güney Amerika krizleri diğer gelişen ülkelerin ekonomilerini de olumsuz etkiliyor. Bir ülkenin düşen ulusal parası beraberinde diğer başka ülkeleri de sürüklüyor. Dünya çapında bir finansal kriz ve çöküşten endişe ediliyor.

Uluslararası finans kuruluşları başta Rusya olmak üzere ondan ayrılan yeni cumhuriyetlerde de başarısız oldular. Rusya ile Çin'in mukayesesi buna çok iyi bir örnektir. 1990 yılında Rusya IMF ile tanıştığında Çin'in gayri safi milli geliri Rusya'nın %60'ıydı. Çin uluslararası finans kuruluşları ile işbirliğini ve IMF'yi reddetti. Kendi imkanları ile kalkınmayı tercih etti. Şimdi 10 yıl sonra Çin'in gayri safi geliri Rusya'ninkinden %60 daha fazladır.

Küreselleşme karşıtları batı ülkelerini iki yüzlü olmakla suçluyorlar. Çok haklılar. Batılı ülkeler fakir ülkeleri gümrük duvarlarını kaldırmaya zorladılar ama kendi duvarlarını muhafaza ettiler. Gelişmekte olan ülkelerin en büyük üretim kaynağı olan tarım ürünlerine ihracat için geçit vermediler. Bir taraftan gümrük, ama daha acısı diğer taraftan inanılmaz sübvansiyonlar ile kendi üreticilerini koruma altına aldılar. Beyaz Saray'da olduğum yıllarda bu iki yüzlü politikaya karşı büyük bir savaş verdim. Bu sadece sözde yardım vaad ettiğimiz ülkelere değil, bizim kendi yurttaşlarımıza da büyük kötülük oluyordu. Halk bu ürünleri çok daha pahalıya alabiliyor ve müthiş sübvansiyonları vergi mükellefleri ödüyordu. 2000'li yıllara kadar ABD'nin tarım sübvansiyonları yıllık 100 Milyar \$ civarındayken Bush iktidarı ile (azaltılacağı tüm dünyaya vaad edilen) bu miktar yıllık 176 Milyar \$'a yükseltilmiştir.

Bir taraftan tarımın dışında pek çok alanda, gelişmekte olan ülkelerin ihracat kalemlerine kota uygulanmakta, kendileri tekstilden şekere kadar yerli sanayilerini korumaktayken, bir taraftan da hiç sıkılmadan devamlı bu ülkelere piyasaları zengin ülkelerin mallarına açmaları ve gümrükleri sıfırlamaları için baskı yapılmaktadır.

Finansal alanda Güney Amerika ve Asya ülkelerinin bankacılık ve finans sistemlerini liberalize etmesi Batı bankacılığı için yeni piyasalar ve kar imkanlar yarattı. Ancak spekülasyon amaçlarla bu ülkelerin piyasalarına giren sermayelerin en ufak bir dalgalanmada süratle bu ülkeleri terk etmesi sadece ilgili ülkeyi değil, onunla dış ticaret ilişkisi olan tüm ülkelerin ekonomilerini dahi süratle bir krizin içine çekmeye başladı. Bunun sonucu gelişmekte olan ülkelere beklenenin tam aksine zayıflayan bir milli para ve milli finans sistemi ortaya çıktı.

“Uruguay Round” anlaşması ile herkesin çok doğru bulduğu fikri haklar teminat altına alındı. Buna da en çok sağlık alanında faaliyet gösteren şirketler ve ilaç firmaları sevindiler. Hindistan veya Brezilya gibi ülkeler artık onların reçetelerini çalamayacak ve taklit ilaç üretmeyecekti. Sonuçta bu fakir ülkelerde ilaç fiyatları anormal bir şekilde yükseldi. Yerel halkın satın alma gücünü aştı ve ölümlerle karşı karşıya kaldılar. Onların ülkelerinin bu fiyat farklarını sübvansedecek gücü yoktur.

Ticaretin serbestleşmesi başta olmak üzere küreselleşmenin tüm alanlarında iyi niyetle işe başlanmış olsa dahi bazı sonuçları feci oldu. Batılı uzmanlar tarafından tavsiye edilen ve Dünya Bankası tarafından finanse edilen ve gelişmekte olan ülkeye bir kurtuluş yolu olarak sunulan tarımsal ve/veya altyapı projeleri başarısızlıkla sonuçlandığında ise yine bu gelişmekte olan ülkeler ana para ve faizlerini ödemek zorunda bırakıldılar.

Küreselleşmenin yukarıda bahsettiğim sınırlı yararları yanında ödenecek bedel çok ağır olmuştur. Çevre tahrip edilmiş, politik çevrelerde yolsuzluklar kangren halini almış ve değişimin sürati ülkenin kültürel açıdan bu değişime ayar uyduracağı yeterli zamanı tanımamıştır. İşsizlik süratle artmış ve sosyal patlamaları tetiklemiş, Güney Amerika’da şehir eşkıyalığı, Endonezya’da etnik çatışmalar yoğunlaşmıştır.

Küreselleşmeyi çeşitli kurumları itibarıyla ele aldığımızda sorunun bir Kızılhaç, UNICEF, ILO, Birleşmiş Milletler veya Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlardan kaynaklanmadığını, eleştirilecek pek çok yönü olsa dahi bu kurumların yararlı fonksiyonlarına tüm dünya ülkelerinin inandıklarını ve eleştirilerin daha iyiyi amaçlayan yapıcı eleştiriler olduğunu görüyoruz. Fakirlere sağlık hizmetlerinin bir an evvel ulaşmasını, fakir çocukların korunmasını, dünyada barışın kalıcı olmasını, herkes için eşit ve adil bir çalışma dünyasını, dünyada mevcut salgınlara karşı ortak mücadele edilmesini kim istemez ki?

Küreselleşmede tüm ihtilaf ve tartışma konuları ekonomik uygulamalarından ve bu uygulamaları tüm gelişmekte olan ülkelere empoze eden uluslararası finans kuruluşlarının başarısız sonuçlarından doğmaktadır. Neyin yürümediğini anlamak için bu üç uluslararası kuruluşa daha yakından bakmamız gerekiyor. “Dünya Ticaret Örgütü”, “Dünya Bankası” ve IMF...

Tabii ki uluslararası alanda bankacılık ve finans çevrelerinde daha pek çok yardımcı aktör yanında Birleşmiş Milletlerin finansman sağlayan bazı kuruluşları mevcuttur. Bu kurumların çoğu zaman Dünya Bankası ve IMF’den çok daha farklı görüşler açıkladıklarını görüyoruz.

Dünya Çalışma Örgütü, IMF’nin çalışanların haklarını pek az dikkate almasını sürekli kınıyor. Öte yandan Asya Kalkınma Bankası ülkeye çok sayıda kalkınma stratejileri sunan bir “çoğulcu rekabet” sistemini savunmaktadır. “Asya Modeli” denen bu sistemde devlet bir taraftan piyasadan güç alarak yeni teknolojilerin yaratılması, kolaylaştırılması, yönlendirilmesi ve teşvik edilmesinde aktif rol oynarken aynı zamanda çalışanların sosyal ve parasal haklarını güvence altına almaktadır; ve bu model Washington merkezli kurumların Amerikan modelinden çok farklıdır.

Ön planda incelenmesi gereken iki kuruluş Dünya Bankası ile IMF'dir. Zira son 200 yılın büyük ekonomik problemlerinin merkezinde bu iki kuruluş yer almaktadır. Her iki kuruluş da 1944 yılının Temmuz ayında ABD'de (New Hampshire, Bretton Woods) toplanan Birleşmiş Milletler para ve finans konferansı sonucu kuruldu.

Dünya Bankası'nın adı "Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası"ydı. O tarihte bahis konusu pek çok ülke koloni statüsünde olduğundan, hakim Avrupa ülkeleri eliyle bu amaca ulaşmak daha kolay gözüküyordu. IMF'ye verilen görev ise "Dünyanın Ekonomik İstikrarını Sağlamak"tı.

1944 toplantısına katılanlar, hala 1929 krizinin etkilerinden tam anlamıyla kurtulmuş değillerdi. Bu kriz tüm dünyayı derin bir şekilde etkilemiş ve hiç örneği görülmemiş tarzda işsizliğe neden olmuştu. ABD'nin çalışan nüfusunun 1/4'ü işsiz kalmıştı.

Bretton Woods'daki toplantıya katılan İngiliz Ekonomist John Maynard Keynes için bu krizin ve sonrasının çok basit bir izahı mevcuttu. Yetersiz talep ekonominin çökmesine sebep oluyordu. Bazı tedbirler alarak devlet bu global talebi yaratabilirdi. Para politikaları yetersiz kalırsa devlet bütçe kaynaklarını devreye sokup devlet giderlerini arttırarak veya vergileri indirerek ekonomiyi canlandırabilirdi. Keynes'in çok tartışılan önerileri, salt piyasa ekonomisiyle kısa sürede ekonomik düzelmeye veya kalkınmanın neden mümkün olmadığını gösterirken pek çok temel gerçeği de içeriyordu. Dolayısıyla IMF dünya çapında bir ekonomik kriz ve daralmayı önlemek amacını güdüyordu.

ABD dışındaki ülkelerin duraklama halindeki ekonomilerini uluslararası bir baskı aracı olarak canlandırmak için gerekli ekonomik çözümü üretmek, gerekirse bizzat borç da vererek dünya çapında talebin canlanmasını ve artmasını sağlamak.

Nasıl Birleşmiş Milletler dünya çapında ortak bir çalışma ile yeryüzünde politik istikrarı sağlamak için kurulduysa IMF de aynı şekilde ortak bir işbirliği ve anlayışla dünya çapında ekonomik istikrarı sağlamak için kurulmuştu.

Kamusal bir kurum olan IMF dünyadaki vergi mükelleflerinin paralarını kullanan fakat ne onu finanse eden, ne de hayatını değiştirdiği insanlara hesap veren bir kuruluştur. Dünyanın çeşitli ülkelerinin maliye bakanları ile Merkez Bankası başkanlarının yönetim ve denetiminde olan bu kuruluş çok karmaşık bir oylama sistemine sahip olup, sonuçta G7 ve özellikle ABD'nin yönetimi altındadır.

Kuruluşundan bu yana IMF çok değişti. Onu piyasalar çoğu zaman kötü işlediği için kurdular fakat o bugün piyasa hegemonyasının bir fanatiği haline geldi. Onu, genişleyici ekonomi politikaları (kamu harcamalarının arttırılması, faiz ve vergilerin indirilmesi gibi ekonomiyi canlandıran politikalar) benimsemeleri için ülkelerin üzerlerine uluslararası baskı uygulanması için kurdular fakat o bugün kemer sıkma politikaları (bütçe açığını azaltmak, faizleri ve vergileri yükseltmek gibi ekonomiyi daraltan politikalar) uygulamadıkları takdirde ülkelere kuruş koklatmıyor. Keynes herhalde çocuğunun ne hale geldiğini gördükçe mezarında huzursuzca dört dönüyordur.

Bu değişiklikleri ve çelişkiyi açıklayabilmek için Dünya Bankası ve IMF'deki yönetim kadrolarını ve onların temel ekonomik anlayışlarını bir miktar anlatmam gerekiyor.

1968 yılında Dünya Bankası'nın başında Harvard Üniversitesi profesörlerinden çok değerli bir ekonomist olan ve Robert Mc Namara'nın da hem danışmanı hem de kişisel dostu olan Holis Chenery vardı. Chenery gelişme ekonomisi üzerine çok değerli eserleri olan ve dünyadaki fukaralığın üstesinden gelmenin dünya barışını sağlamak için en önemli etken olduğuna inanmış bir kişiydi. Etrafına dünyanın çeşitli ülkelerinden bu anlayışı paylaşan çok değerli bir ekip kurmuştu. Chenery ve ekibi, gelişmekte olan ülkelerdeki piyasaların yetersizliğini gidermek yanında, devletin fukaralığı azaltma ya da ortadan kaldırmak için neler yapabileceğini araştırmaya odaklanmışlardı.

80'li yıllarda ABD'de Ronald Reagan, İngiltere'de ise Margaret Thatcher serbest piyasa ekonomisini savunan ve yaymayı misyon edinen iki lider olarak Dünya Bankası ve IMF'nin tüm üst yönetimini ve ekonomi politikalarını değiştirdiler. Bankanın başına başkan olarak William Clausen ve ekonomi şefi olarak Ann Krueger geldiler. Uluslararası ticaret uzmanı olan bu kişiler bilhassa rant ekonomisi üzerindeki araştırmaları ile tanınıyorlardı. Gümrükleri yükseltip korumacı tedbirleri arttırarak özel gelirlerin başkaları aleyhine arttırılmasını savunuyorlardı.

Ann Krueger'e göre bir ülkede ekonomik problem varsa bunun tek sorumlusu devletti. Gelişmekte olan ülkenin sıkıntısının tek çözümü ise serbest piyasaydı. Bu yeni iklim ve anlayış Chenery'nin bir araya getirmiş olduğu pek çok değerli ekonomistin bankadan ve IMF'den istifa edip ayrılmasına sebep oldu.

Dünya Bankası ve IMF artık fakir ülkelere kendi düşüncelerini zorla empoze eden ve ellerindeki fonu ancak bu şartlar altında kullandıran birer kuruluş haline geldiler. Sıkıntılı ülkenin Maliye Bakanı o fonlara ulaşmak için çoğu zaman dinini bile değiştirmeye hazır olduğundan ülkenin diğer bazı kurum ve uzmanları hiç mutlu olmasa, hatta şiddetle karşı çıksa dahi şartlar kolaylıkla dikte ediliyor.

İlk kuruldukları yıllarda Dünya Bankası ile IMF'nin rolleri birbirinden ayrı ve net bir şekilde tarif edilmişti. IMF ülkenin makro ekonomik sorunları ile ilgilenecek (bütçe açıkları, para politikaları, enflasyon, dış ticaret açığı, dış borç), Dünya Bankası ise yapısal problemlerle ilgilenecekti (devlet harcamaları, finansal kuruluşlar, çalışma hayatı, ticaret politikaları gibi).

IMF yeşil ışık yaktıktan sonra Dünya Bankası devreye girecek ve fonlama Dünya Bankası vasıtasıyla olacaktı. Zamanla IMF emperyalist bir bakış açısıyla yapısal sorunların ekonominin global yönüne direkt etki yaptığını ve örneğin devlet bütçesi veya dış ticaret açığı sonucu ekonominin tüm dengelerinin bozulduğunu ileri sürerek her konunun kendi alanına girdiğini iddia etti ve Dünya Bankası'nın çalışmalarına müdahale etmeye, ülke yetkilileri ile yapılan uzun müzakere ve ortak çözüm arayışlarını gereksiz bulmaya ve kendi reçetelerini (aslında bir tane) empoze etmeye başladı.

Dünya Bankası ile IMF arasındaki vaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmak ve en uygun ekonomi politikalarının uygulanmasını sağlayacak tedbirleri almak G7 ülkelerinin maliye bakanları ve hazine müsteşarlarının işi olmasına rağmen bu konu etrafında canlı ve demokratik bir tartışma ortamı yaratmak hiçbirinin işine gelmiyordu.

Kuruluşundan 50 yıl sonra açıktır ki IMF, misyonunda başarısız olmuştur.

Yapması icap eden ülkelerin ekonomisinin ve bilhassa istihdamın gelişmesi yönünde mali destek sağlamak olmalıyken bunun tam tersi bir tablo oluşturmuştur. Para piyasalarının serbestisi politikaları ise, IMF'nin sağlaması gereken ekonomik istikrar yerine her türlü spekülative sermayenin süratli hareketine açık ve en küçük bir krizde süratle ülkeyi terk etmesi sonucu eskisinden de daha istikrarsız ve kırılğan ekonomiler yaratmıştır.

Nihayet, 90'lı yıllarda kendisine biçtiği yeni rol olan Demirperdeden kurtulan ülkelerin süratle piyasa ekonomisine geçmeleri ve başarılı olmaları yolundaki misyonunda da başarısızlığı ortadadır.

1944 Bretton Woods anlaşmaları uluslararası üçüncü bir organizasyonun kurulmasını da içermekteydi.

IMF finansal ilişkileri düzenlerken bu kuruluş da ticari ilişkileri düzenleyecekti. Malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak, dolayısıyla gümrük tarife ve pozisyonlarında uluslararası bir anlaşma sağlayacaktı. Bu kurumun adı Uluslararası Ticaret Örgütü'ydü. 50 yıl sonra yani 1995 yılında kurum nihayet hayata geçmiş oldu. Dünya Ticaret Örgütü diğer ikisinden (IMF ve Dünya Bankası) çok net bir şekilde ayrılmaktadır. Örgüt kendi başına kural koymamakta, ticari müzakerelerin serbestçe tartışıldığı ve kararlaştırıldığı demokratik bir forum yaratmakta ve alınan kararların uygulanmasını yakından takip etmektedir.

Ekonomik amaçlı kurulan bu uluslararası organizasyonların arkasındaki düşünce başlangıçta doğru olsa da, zamanla ilk yaklaşım süratle yerini yeni düşüncelere bıraktı. Başlangıçta Keynes'ten esinlenen, yetersiz piyasa ve devletin istihdam yaratmadaki rolü yerini tamamen bir serbest piyasa ekonomisine bıraktı. Bunda en önemli etkenlerden birisi de Güney Amerika ülkelerindeki hiperenflasyonla birlikte yaşanan ekonomik krizlerdir. Bu krizlerden devletin kötü yönetiminin yüzde yüz sorumlu olduğu fikrinin IMF de devleti gittikçe daha çok dışlayan bir reaksiyona dönüşmüştür. Güney Amerika ülkeleri için (devletin ekonomiye çok fazla müdahale etmesi yüzünden) geçerli olan bu görüşler bilahare tüm dünya ülkeleri için uygulanan ekonomi politikasına da uygulanır oldu. Halbuki bilhassa yeni gelişmekte olan veya liberal ekonomiye ilk defa açılacak ülkeler için bir anda uygulanmak istenen tam serbesti, bu ülkelerin ekonomik intiharı oldu.

Şayet örneklemek gerekirse ABD veya Japonya gibi ülkeler kademeli olarak ve uzun yıllar boyunca gelişmekte olan ve henüz dünya rekabeti ile başa çıkamayacak sektörlerini koruma altında tuttular. Gelişmekte olan bir ülkeyi serbest ithalat rejimine zorlayarak kendisinden çok önce rekabet gücünü kazanmış ülkelerin malları ile

rekabet etmek mecburiyetinde bırakmak, (sosyal ve ekonomik) çok yıkıcı sonuçlar doğurabilir.

Tarım alanında çalışan kesimin fakir çiftçileri Avrupa ve ABD'den gelen ve yoğun bir şekilde sübvansede edilmiş ürünlerle tabii ki rekabet edemezlerdi. Pek çok iş gücü, sanayi ve tarım alanında süratle işini kaybederken ülkelerin süratle yeni iş alanları yaratmaları mümkün olamadığından işsizlik bir çığ gibi büyümekteydi. İşini koruyabilen kesimlerde ise işini kaybetme endişesi hakimdi.

Sermayenin serbest hareketinin sonuçlarından daha önce bahsetmiştik. Spekülatif amaçlı sermayenin gel-gitlerine bu küçük ve kırılgan ekonomilerin dayanmaları mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri küçük gemiler gibidir ve tam fırtınanın ortasında okyanusa salınmaları asla düşünülemez.

IMF müdahale ettiği her alanda yanlışlar yaptı. Sonuç ülkeler için daha da fakirleşmek, sosyal ve politik bir kaosa yuvarlanmak oldu. IMF'ye %100 teslim olan Bolivya gibi ülkelerde bile ekonomik bir gelişme gözlenemedi. Bir tek Şili'de başarılı olduğunu iddia etmek her 10 ülkenin 9'unda başarısız olduğu gerçeğini değiştiremez.

IMF probleminin arkasında, ne yapılacağına ve nasıl yapılacağına karar veren IMF yönetimi yatmaktadır. Bu yöneticiler en zengin ve gelişmiş sanayi ülkelerinin temsilcileri olup, bu ülkelerin ticari ve finansal çıkarlarını korumak durumunda olan kişilerdir.

IMF ve Dünya Bankası'nın tüm faaliyetleri gelişmekte olan ülkelere yönelik olmasına rağmen bu kurumların ana politikasını tayin ve yürütmekle görevli başkanlar sanayileşmiş ülkelere seçilmektedir (bir centilmenlik anlaşması ile daima IMF'nin başına bir Avrupalı, Dünya Bankası başına bir Amerikalı şeklinde yönetilmektedirler.) Bu yöneticiler kapalı kapılar arkasında seçilmekte ve hiçbir zaman gelişmekte olan ülkeler konusunda bir tecrübeye sahip olup olmadıklarına bakılmamaktadır. Uluslararası bu kurumlar, yönetimleri itibarıyla hizmet verdikleri ülkeleri temsil etmemektedirler.

İkinci önemli sorun ise IMF bünyesinde gelişmekte olan ülkeler adına kimlerin müzakereye katıldıkları ile ilgilidir. IMF'ye muhatap olanlar Hazine Müsteşarı, Merkez Bankası Başkanı ve Maliye Bakanıken Dünya Ticaret Örgütü'nün muhatabı ise genellikle Ticaret Bakanlarıdır. Tüm bu şahıslar kendi ülkelerinde belli bir kesime çok sıkı bağlarla bağlı kişilerdir. Ticaret Bakanı genellikle iş dünyasının tesiri altındadır. İş dünyası daha çok ihracat ve teşvik ister. Küçük üretici, çalışan kesim, çevre gibi konular genellikle onun ilgi alanına girmez. Maliye Bakanı ve diğer bürokratlar ise çoğunlukla ya özel finans kesiminden gelmiş ya da bir gün oraya kapağı atmaya bakan kişilerdir. Bu insanlar ait oldukları toplulukların gözlükleri ile olaylara bakarlar ve karar mekanizmaları bu çevrelerin çıkarlarının etkisi altındadır. En azından şunu unutmamalı ki uluslararası bu kuruluşlar gelişmiş sanayi toplumunun pek çok ticari ve finansal kurumunun çıkarları ile direkt bağlantılı bir karar mekanizmasının içindedirler.

Ülkesi dış borç faizi ve ana parası ödüyor diye yoksulluğa mahkum olan köylüler, anormal vergi yükü ile yatırım yapamayan müteşebbisler, Endonezya'da, Fas'ta, Papua Yeni Gine'de yükselen akaryakıt ve gıda fiyatları ile boğulan halk kitleleri, Tayland'da IMF sağlık harcamalarına ciddi kısıtlamalar getirdiği için AIDS'de büyük bir tırmanış yaşayan toplum, IMF baskısı ile devletin eğitim bütçelerinde dahi kısıtlamaya gitmesi sonucu pek çok gelişmekte olan ülkede çocuklarını okutmakta zorlanan ve kız çocuklarını okula göndermeyen aileler IMF'in yansıttığı küreselleşme politikalarına karşı ciddi bir hayal kırıklığı yaşamaktalar.

Bu insanlar çaresizlik içinde ve bir süre sonra seslerini duyuramamaktan şikayetle sokağa inecekler. Sokaklar bu konuda hak aramanın ve tartışmanın yeri olmamalıdır. Dünyada pek çok yönetici, ekonomist ve bu konuları inceleyen aydın kişi, gelişmiş ülkelerin pek çok temsilcisi de dahil olmak üzere bu dünyaya empoze edilen "Washington Anlaşması"nın gelişme ve kalkınmaya tek çözüm olarak sunulmasına karşı olup, yeni yollar aranmasında mutabıktırlar.

Ancak ticari çıkarlar uğruna pek çok ülkenin çevresinin, demokrasisinin, insan hakları ve sosyal adaletinin tahrip edildiği bir gerçektir. ABD'nin 19. yüzyıldaki tecrübesi şimdilerde yaşanan küreselleşme ile tam bir paralellik arz etmekte ve içindeki çelişki dünün başarısı ile bugünün başarısızlığını çok güzel izah etmektedir.

19. yüzyılda nakliye ve haberleşme maliyetlerinde ciddi ucuzlamalar meydana geldiğinde ABD'de mahalli kuruluşlar eyaletlerinin hudutlarını aşarak ülke genelinde hizmet ve mallarını pazarlamaya başlar. Ama ABD hükümeti piyasaların spontane gelişmesine seyirci kalmadı; ekonominin gelişmesinde bizzat hayati rol oynadı. Federal devlete eyaletler arası ticarete kurallar getirmek, tek bir elden kurallarını koyarak finans sistemlerini kurumsallaştırmak, ülke genelinde çalışma koşullarını ve asgari ücreti tek bir standarda kavuşturmak, geniş piyasa ekonomisinin getirdiği etkilerden küçükleri koruyucu tedbirleri almak, işsizlik sigortası gibi kurumları oluşturmak görevlerini verdi ve denetledi. Bazı sektörlerin kurulmasına ve işletilmesine öncülük etti, (1842 yılında Baltimore-Washington arasında ilk telgraf hattını devlet kurmuştur) çiftçileri koruma altına aldı, ziraat fakültelerinin kurulması, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, ekonomik gelişmenin sağlanması için gereken tedbirlerin alınmasında devlet başrolü oynadı. Dağıtımın ve paylaşımın içinde direkt yer almasa da bunun eşit ve adil olması için direkt çalışmalar yaptı.

Bugün 19. yüzyılda ABD'de yaşadığımız milli ekonomimizin büyüme ve genişlemesine imkan sağlayan koşulların benzerleri dünya çapında mevcut. Ulaştırma ve haberleşme maliyetleri düşerken suni engellerinden kurtulan hizmet, mal ve sermaye serbestçe dünyayı dolaşabilmekte. (Yalnızca emek gücünün serbest dolaşımı önünde ciddi engeller mevcut.)

Tam bir küreselleşme ortamı mevcut ama maalesef bizim tüm ülkelerin vatandaşlarına karşı sorumlu olan ve millileşme sürecinde ABD'de etkili olan tarzda ekonomik gelişme ve sonuçlarını destekleyen bir dünya devletimiz yok. Bizim sistemimiz dünya çapında yönetim sistemini bir dünya hükümeti olmaksızın uygulama şeklidir. Bu sistemde birkaç kurum (IMF, Dünya Bankası, WTO) ve birkaç aktör (Maliye Bakanları, birkaç bürokrat) rol alırken sistemden asıl direkt olarak

etkilenenlerin söz hakları bile yok. Uluslararası ekonomi kurallarını yeniden gözden geçirme zamanı gelmiş bulunuyor. İdeolojilere daha az, verimliliğe daha çok yer veren, karar mekanizmalarının nasıl ve kimlerin lehine işlediğini tekrar gözden geçiren, gelişmeyi kesinlikle sağlayan bir sistem gerekmektedir. Alınan tedbirlerden etkilenen tüm ülkelerin söz sahibi oldukları yeni bir yaklaşımla küreselleşmeyi yönlendirmek, adil ve uygulanabilir bir tarzda yönetmek sayesinde doğacak yeni bir dünya ekonomisinin meyvelerinin daha adil bir şekilde paylaşıldığı ve daha kalıcı olduğu bir çözüm kaçınılmazdır.

Sn. Dr. Ali Nail Kubalı'nın 24 Eylül 2002 Tarihli Yazısı'ndan Alıntı

1989 yılında İstanbul Sanayi Odası'nın düzenlediği bir panelde; uluslararası piyasalarda çok büyük bir likiditenin birikiyor olduğunu, bu likiditenin paniklerden etkilenen, hızlı hareket eden bir likidite olduğunu bu hareketliliğin dünya piyasalarında ciddi bir istikrarsızlık ve kriz riski yaratabileceğini uzunca bir biçimde anlatmışım. Bu gelişmenin nedenlerini ve işleyiş mekanizmalarını da açıklamışım.

O tarihte Türkiye'de henüz Sermaye piyasaları gelişmemişti. Döviz transferleri serbestleşmemişti. Sermaye ve kredi piyasalarımıza, ileriki yıllarda "sıcak para" olarak anılacak, büyük spekülasyon fonların girmesi olanaksızdı. Bu sebeple uluslararası likidite o günlerde Türkiye için tehdit değildi.

Ancak bir süre sonra TL konvertibl oldu, döviz transferleri de serbestleşti. Ben de Cumhuriyet gazetesinde yayınladığım bir makalede bu tehlikeden enine boyuna bahsettim. Türk ekonomisini yönetmenin eskiye oranla çok zorlaştığını belirttim. Ekonomimizin paniklerle başlayacak krizlere ve belirsizliklere açık hale geldiğini ileri sürdüm. Yıl 1991 veya '92 idi.

O günden beri bir çok yazımda, konferanslarımda, ayrıca hükümet yetkililerine ve Odalar Birliğine verdiğim raporlarda bu tehlikeden bahsettim. Krizin engellenmesi için de bir "Sermaye Piyasaları Stabilizasyon Fonu" kurulmasını önerdim. 1994'de, 1998'de ve 2000'de krizler peş peşe geldi. Her biri de Türkiye'ye giren uluslararası likiditenin aniden panikleyip ülkeyi terk etmesi ile başladı.

IMF reçetelerinin Türkiye'yi ve hiç bir ülkeyi bu krizlerden koruyamayacağını. Bir "kalkan"a ihtiyaç olduğunu. Mutlaka yeni ve özgün bir önlem gerektiğini. Malezya'nın bu konuda başarılı önlemler aldığını tekrar tekrar anlattım.

Peki ben bugün neden mutlu oldum? Çünkü Dünya Bankası'nın eski Baş Ekonomi Danışmanı, Clinton'un Ekonomi Danışmanları Kurulu eski Başkanı, Nobelli iktisatçı Joseph Stiglitz bu yaz yayınlanan kitabında krizlerin suçunun hareketli uluslararası likidite olduğunu açıkça ifade etti. Çözüm için de Malezya Başbakanı Mahatir Muhammed'in getirdiği kısıtlayıcı önlemleri örnek verdi. IMF'yi de ağır bir biçimde eleştirdi!

Stiglitz'in önerilerini ben bugün okudum. Çok mutlu oldum. Çünkü artık sanırım bizim ekonomimizi yönetenler de bu konunun önemini kavrarlar. Belki Türkiye'yi bu kriz dalgalarından koruyacak bir kalkan da geliştirilir. Türkiye bir kriz dalgasına daha dayanamaz!

Sn. Dr. Ali Nail Kubalı'nın 15 Ekim 2002 Tarihli Yazısı'ndan Alıntı

Stiglitz'in Eylül ayında Arjantin ekonomisi ile ilgili bir makalesi yayınlandı. Makale Türkiye için de önemli dersler içeriyor.

Stiglitz'e göre Arjantin'in bugün ihtiyacı olan şey ekonominin "Yeniden Canlandırılması" yani "Reaktivasyon"dur. Hükümet politikaları ekonomiyi canlandırmaya yönelik önlemlere yoğunlaşmalıdır. Eğer özel kesim kendi başına kredi hacmini arttıracak önlemler alamıyorsa, Stiglitz, devletin devreye girerek kredi hacmini arttırmak üzere mevcut kredi kurumlarını yeniden yapılandırmasını veya yenilerini kurmasını önermektedir.

Peki kredi hacmini arttırmak enflasyonu tehlikeli bir boyutta arttırmayacak mıdır? Stiglitz benim de birçok yazımda savunduklarımı vurguluyor: "Mal ve hizmet arzını arttırmaya yönlenecek krediler enflasyonu arttırmazlar. Aksine iç üretimin arttırılması enflasyonla mücadelenin etkin bir aracı olabilir."

Stiglitz'e göre ülkeler IMF kredilerine değil ekonominin "reaktivasyon" una odaklanmalıdırlar. Çünkü IMF kredileri ekonomiyi canlandırmaya değil, kredi geri ödemesine gidecektir. Stiglitz ayrıca, "Şayet IMF daraltıcı mali politikalar ve mali sektörün yapılanmasında (Endonezya'daki gibi) yanlış politikalar dayatacaksa, ekonomi daha da zayıflayacak ve güven de erozyona uğrayacaktır!" demektedir.

Hiç şüphe yok ki Stiglitz'in Arjantin için söyledikleri Türkiye için de geçerlidir. Türkiye, 1994 ve 1998 krizlerinde de, hala içinde bulunduğumuz 2000 krizinde de, ekonomisi durmuş, makine kapasiteleri atıl, işçileri işsiz, talep ortadan kaybolmuş durumda ilen dahi parasal ve mali daraltıcı önlemler uyguluyordu. IMF'nin zorlaması olan bu önlemler Türkiye'de kriz dönemlerinin gereğinden çok fazla uzamalarına neden olmuştur.

Eğer Türkiye bu krizlerden yavaş yavaş çıkıyor ve canlanıyorsa, bu tamamiyle uygulanan yanlış politikalara rağmen ekonomisindeki güçlü iç dinamiklerinin zorlaması ile mümkün olmaktadır.

Sn. Serdar Turgut'un 22 Ekim 2002 Tarihli Yazısından Alıntı:

IMF'nin son kredi diliminin açılmasının seçim sonrasına ertelenmesinin tek bir anlamı vardır. İşsizliğin, fakirliğin daha da artırılmasına yol açacak tedbirler alınmasını istiyorlar ve bir seçim öncesinde bunun yapılması mümkün olmadığı için de anlayış göstererek beklemeye razı oldular.

Anlayacağınız tekrar kabak gibi oyulacağız yine 4 Kasım'dan itibaren. İşin acıklı yanı da kabağı oycak kaşığı kapmak için bütün partiler tuhaf bir şekilde, sanki bu utanılması gereken bir şey değilmiş gibi yarışmaktalar.

Bu politikalara sahip çıkmanın ne anlama geldiğini anladığından şüphe duyduğum kalabalıklar ise onları alkışlıyorlar ha bire.

Dolayısıyla çok yakında olup bitecekler olduğu zaman onlara oy verenlerin şikâyet edebilmelerine de imkân kalmayacak, IMF'nin oyma işlemi tekrar başlayınca baş kaldıranlara, biz size söylemiştik neden şimdi şikâyet ediyorsunuz denilecek.

Bir yalan söyleniyor Türkiye'de. IMF politikalarının alternatifi yoktur deniliyor. Hayır, gayet tabii ki vardır. Siz siz olun televoleci zihniyetin hâkim söylemine kanmayın bu konuda. Türkiye ne yazık ki basiretsiz politikacılar nedeniyle IMF konusunda **"Ben IMF'yi daha çok severim, sen az seversin, hayır ben çok daha fazla severim"** türünden abuk bir söylemin içine itilmiş durumdadır. IMF'nin tek bir hedefi vardır, o da borçlu ülkenin borcunu zamanında ve aksamadan ödemesini sağlamaktır. Bu böyle diye aman onlara da kızmayın, çünkü onlar bu konuda dürüstler, hayatta hiçbir zaman amaçları konusunda yalan söylemediler, açık oynadılar oyunu.

Yalanı söyleyen borcu ödeyen ülkelerdeki IMF yalakalarıdır. Bu tutturdukları yoldan sapmamalarının tek sonucu işsiz sayısına yüz binlerce işsiz daha katılması, fakirliğin daha da artmasıdır.

Ancak unutmaya çalıştıkları bir nokta var. Kimden daha ne alacaklar ki? Bıçak kemiğe filan dayanmadı, çoktan kemiği kesmeye başladı bile.

Yapılacak tek şey var.

Borç ödeme takvimimizi IMF ile yeni baştan konuşmamız, bazılarında erteletmeye gitmemiz, bazılarında ise silinmeye gidilmesi için bastırmamız gerekiyor. Türkiye'nin bu dış borcu ödemesi artık mümkün değil, çünkü bu miktarda borç sadece halkı ezerek ödenebilir. Türkiye'de ise halkın ezilecek yanı kalmadı artık.

Anlayacağınız Türkiye zor, hatta imkânsız olması gereken bir işi başardı ve sömürecek insanını tamamen tüketme yoluyla sömürü düzeninin sonunu hazırladı. Kapitalizmde bile ender görülecek olaylardan bir tanesidir bu, bunu da bilin yani!

IMF ve yabancı sermaye ile bu meseleyi konuşmalıyız. Bunu onurlu bir şekilde yapabilmemizin tek şartı ise memleketteki ekonomik düzeni baştan aşağıya radikal biçimde düzelterek plan, program ve stratejiyi oluşturmaktır.

Kısa, orta ve uzun vadeli kapsamlı hedef ve planları hazırlamaktır. Ve bu Ulusal Ekonomik Kurtuluş Programı'yla dünyanın karşısına çıkarak **“Baylar durum böyle, ben bunları yapmaya başladım, artık borçlarımı da yeniden düzenlemeyi sizinle konuşmalıyız”** demektir.

Başka yapılacak hiçbir şey kalmamıştır ve vardır, yola aynen devam diyenler de yalan söylemektedirler. Bu tür bir çıkış dünya sisteminde tepki görmez, çünkü orta ve uzun vadede kendisini kurtaracak Türkiye dünyaya da yük olmayacaktır, onlar da bunu göreceklerdir.

Ama aksi olursa da iflas edecek bir Türkiye'nin yaratacağı sorunlarla boğuşacaklar, alternatifleri budur, bu da sadece bizim için değil bölge için de bir felaketin kapısını açar.

Onurlu Ulusal Program oluşturmak yerine yalanlarını sürdürüp de aynen yola devam diyenler bu ülkenin sonunu hazırlıyorlar, onların dedikleri olduğu takdirde halkı açlığa itilmiş bir ülke olarak iflas edeceğiz, tamamen tükeneceğiz.

Onurlu çıkış yolunu yakalamak fırsatı hala daha var, yeter ki cesur olalım. Buna inanın.

ABD HAZİNE BAKANLIĞI VE IMF'İN YENİ VİZYONU

Amerikan Hazine Bakanı Paul H. O'Neill koltuğuna oturduğundan bu yana uluslar arası finans dünyasında ciddi değişiklikler yapmayı amaçlıyor. Umutsuz durumdaki ülkelerin ekonomik yardım çağrılarına el uzatmayan Hazine Bakanı net bir tavır sergiliyor.

Ancak bu konu ile ilgili çeşitli yaklaşımlar mevcut. Örneğin kimi ekonomistler, ülkelere kredi vermeyi tıpkı uluslar arası şirketlerde olduğu gibi hem ülkelerin kendilerinin, hem de kredi verenlerin alması gereken bir risk olarak görüyorlar.

IMF'de reform taraftarları Hazine Bakanlığının bu yeni yaklaşımından memnun. Asya'da, Latin Amerika'da ve Rusya'da son olan bitenlerden sonra, bütün ekonomi analistlerinin vardığı kana, global finans dünyasında bir takım yanlışlıkların olduğu yönünde.

ABD Öncü Olmak Durumunda

IMF'in en önemli mensubu olan Amerika Birleşik Devletleri, söz konusu bir reformu veya herhangi bir yaklaşım değişikliğini gerçekleştirmek için öncü olma durumunda. Clinton yönetiminden farklı olarak Robert E. Rubin gibi Wall Street kökenli biri yerine, O'Neill gibi kötü yönetilen ülkelere yatırım yapmayacağı açık bir şekilde ifade eden biri gündeme geldi. Bir başka deyişle, artık bankalar ve büyük yatırımcılar gelişmekte olan ama ciddi sorunlar yaşayan ülkelere yönlendirilmeyecekler.

Ancak O'Neill'in performansına ve son duruma yakından bakalım: Türkiye, Arjantin, Uruguay ve Brezilya'dan oluşan vazgeçilemeyen dört ülke, bütün iddialı konuşmalara rağmen ciddi destek almakta.

Özellikle Ağustos ayındaki krizden sonra ağır borç altındaki Brezilya, rekor düzeydeki 30 milyar dolarlık bir paketle nefes aldı.

İddialı konuşmaların ardından politik realiteler gözden geçirilince, krizlerin önüne geçmenin daha akılcı olduğu kanaat getirildi.

IMF, yeni prensiplerinden çarketti. "Gerçek şu ki, dünyayı olduğu gibi gerçekleri ile kabullenmeliyiz ve bu şekilde icraatlarımızı şekillendirmeliyiz. Zira dünya bizim hayalimizdeki, idealimizdeki dünya değil ve öyleymiş gibi davranamayız" diyor O'Neill.

İflas Sistemini Yürürlüğe Geçirebilme Sorunu

Zaten Hazine Bakanlığı da, IMF de global finans dünyasında reform yapmak adına Wall Street modelini göstermedi. Bankacılar, tahvil piyasası ve borsa şirketlerinin anlaşmalarında şart koştukları ve Hazine Bakanlığının öne sürdüğü bir nokta mevcut:

Bir ülke iflasa sürüklendiği takdirde, alacaklı kurumların ne yapması gerektiğine dair detaylı bir açıklama bulunmaktadır. Ancak neredeyse hiç bir ülke, yaptıkları yeni kredi anlaşmalarına bu şartı dahil etmemektedir.

Bu tarz bir uluslar arası iflas sistemini hayata geçirebilmek amaçlı reformlara engel teşkil edecek bir çok mesele gözleniyor. IMF'in Bush yönetiminde göreve gelen isimlerinden

Anne O. Krueger, IMF'in bu konseptte yönelik çalışmalarını desteklediğini açıkladı ve Washington'da her sene gerçekleşen Dünya Bankası ve IMF toplantılarında, Dünya Ekonomi Bakanlarının bu konuya sahip çıkacaklarını umduğunu belirtti.

"Ümidimiz, bizden bu konu ile ilgili çalışmalarımızı hızlandırmamızın istenmesidir" diyen Krueger, süratli bir şekilde, somut adımlar atmak gerektiğini ifade etti.

Ancak büyük bankalar ve yatırım şirketleri bu önergeye karşı çıkmaktalar, zira bu uygulamanın çok karmaşık olduğunu ve kredi verenlerin hakları için tehlike yarattığını öne sürüyorlar.

O'Neill'in açıklamalarına rağmen, piyasalarda konuşulanlara bakılırsa, Hazine Bakanlığında yapılan diğer açıklamaların bu yaklaşımın arkasında olmadığı kanısı var.

Hazine Bakanlığının Sorunu

Bir çok uluslar arası finans ekspetine göre, bu çelişkili ifadeler Hazine Bakanlığının düzensizliğinin bir işaretidir. Uluslar Arası Ekonomi Enstitüsü üyesi Morris Goldstein'in söylediklerine bakılırsa bu konuya ilişkin bir çok paket teklifi geliştirilmiş ve sunulmuş. Ancak bu teklifleri yürürlüğe geçirmek gerektiğinde, buna hazır olunmadığı görülüyor.

Eski IMF ekonomistlerinden Michael Mussa, Hazine Bakanlığı, IMF ve G-7 ülkelerini kapsayan söz konusu reformları fazlasıyla karmaşık ve anlaşılmaz olduğunu ileri sürüyor.

Clinton dönemini düşündüğümüzde, Meksika, Endonezya ve Rusya'daki krizlere, Rubin ve Lawrence

H. Summers yönetiminde ve o dönemde Krueger'in pozisyonunda olan Stanley Fischer'in, IMF politikalarını nasıl tatbik ettiğine bir göz atmak lazım.

Bir başka analistin gözlemlerine baktığımızda, IMF'de yeni yaklaşımlar geliştirmek üzere yoğun çaba sarfedildiğini, ancak işin içine gerçekler ve pragmatizm girdiğinde bu projeleri tatbikata sokmakta zorlandıklarına dikkat çekiliyor.

Tabii ki, yepyeni bir global finans sisteminin iskeleti bir gecede meydana çıkarılıp, ertesi gün uygulanmaya başlanmaz. Ancak dünya borsalarının bu derece hassas olduğu bir dönemde, Hazine Bakanlığının ve IMF'in çok güvenli adımlar atması gerekmektedir.

Temel değişiklikler için Kötü Bir Dönem

Dolayısıyla şu dönem yepyeni bir politikanın uygulamaya geçirilmesi için ideal zamanlama olarak nitelendirilemez. Özel sermaye akımının, gelişmekte olan ülkelere yönlendirilmesinde ciddi bir düşüş kaydedildiği biliniyor.

1996 yılında 335 milyar dolar olan söz konusu özel sermayenin, bu sene 123 milyar dolara düştüğü Washington Uluslar Arası Finans Kurumu tarafından verilen bilgiler arasında.

Bu arada, gelişmekte olan piyasalardaki sermaye bedellerine göz attığımızda, önde gelen kuruluşların rakamları şöyle: J.P. Morgan Chase & Co.'nun 33 ülkeden oluşan Emerging Markets Bond Index'i, Gelişmekte Olan Piyasalar'ın ABD Hazine Bakanlığı tahvillerinden 8 puan daha yüksek.

Bush yönetiminin politik endişeleri ve atılımları, tutarsızlık problemi yaratmakta. Clinton yönetimindekileri Rusya'ya para pompalamakla suçlayan Bush yönetimi, önde gelen müttefikleri olan Türkiye'ye iki büyük paket yolladı.

Aynı şekilde bu yönetim, geçtiğimiz sene Arjantin'e 190 milyar dolarlık bir paket yolladı ve bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı.

Geçtiğimiz Temmuz ayında, Brezilya'da kıyamet koparken, O'Neill yaptığı bir açıklamada IMF'in Latin Amerika'ya yaptığı yardımlarının İsveçre bankalarına transfer edilebileceğini ima edince, bütün tepkileri üzerine topladı. Bu açıklamadan bir kaç hafta sonra, 30 milyar dolarlık bir paket yollandı.

Washington'ın her mesele ile ilgili farklı bir yaklaşım ve politika geliştirmesi yoğun eleştiri topluyor. "Kredi istemeye gidecek olanların nasıl muamele göreceği kestirilemiyor" diyen Goldstein, IMF'i tutarsızlık ile suçluyor. O'Neill'in açıklamaları doğrultusunda problemlili ülkeler, acil durumlarda IMF'e ne derece güvenebileceklerini bilemiyorlar.

Çalışma Prensiplerinin Daha Çok Netleşmesi Gerekli

Daha net çalışma prensiplerinin tanımlanması ile, Hazine Bakanlığı ve IMF'in olası kazaları önleyeceği düşünülüyor.

80'li yıllarda, gelişmekte olan ülkelerin tek güvendiği şeyin, banka kredileri ve IMF olduğu zamanlarda çok az sayıda bankacı veya devlet görevlisi bu anlaşmaların yeniden yapılandırılmasını öneriyordu.

90'li yıllarda bu düzen iyice karmaşıklaştı. Asya krizinden sonra, ortak hareket planları ve iflas yasaları tartışılmaya başlandı.

"Şu anda, artık reformun gerekli olup olmadığını tartışmıyoruz. Konu, hukuki taslağı nasıl yeniden yapılandırabiliriz sorusunu cevaplamaktan ibaret" şeklinde bir açıklama yapan Sean Hagan, meseleye somut bir cevap veriyor.

İki perdeli hareket planı, ABD ile IMF arasında şu şekilde paslaşarak gerçekleştirilecek deniliyor: İlk olarak bütün tahvil ve kredi anlaşmalarına ortak hareket planı dahil edilecek. Anlaşmada yer alması gereken bu madde, ana kreditorlerin karşı taraf ile ödeme planını yeniden düzenlemesine olanak veriyor.

IMF Yeni Bir Borç Yapılandırma Sistemi Geliştirecek

Söz konusu anlaşma, borç sahiplerinin yüzde 85'inin kabulü ile gerçekleştirilebilir. Anlaşma tüm kreditorler için geçerli ve ödemelerin bir süre için dondurulması da bu anlaşmanın bir parçası.

IMF, borçları yeniden yapılandırmak için yeni bir sistem de geliştirmek istiyor. Yeni sisteme göre bir ülkenin ciddi bir krize kapılmasından sonra, bütün tahviller ve borçlar konsolide edilecek.

Kreditor komitesi kurulacak ve söz konusu ülke ile borçları erteleme planı için pazarlığa oturulacak.

Bu arada IMF, ülkeyi daha uzun vadeli programa oturtmak üzere anlaşma yapacak ve böylelikle ülkeler borçlarını ödeyebilecek duruma gelecekler.

Bu tarz bir sistemi kurma esnasında karşılaşılabilecek bir çok komplikasyon mevcut. Dünyadaki bütün borç alma prosedürünü yeniden yapılandırabilmek için, tüm tahvil ve kredi anlaşmalarının yeniden yazılması gerekiyor. Bu da, yatırımcılar ve borç verenler için oyunun kurallarının değişmesi anlamına gelecek. IMF'in de kendi çapında değişiklikler yapması gerekecek ve bu proses çok uzun sürecek. Zira üye ülkelerin kendi statülerini yenilemeleri gerekecek. Bazı eksperler bu değişiklikler için geç kaldığını ifade ediyorlar.

"Geçtiğimiz sene bütün bunları teorik olarak tartışma noktasında olmak kabul edilebilirdi" diyen avukat Richard A. Gittin, "Dünya, yeniden yapılanmanın gerçekleşmesini sabırsızlıkla bekliyor. Artık ellerimizi çabuk tutmalıyız, oyalanacak vaktimiz kalmadı." diye de ekliyor.

Yatırımcıların Korkulu Rüyaları

Yatırımcıların korkulu rüyası hafife gelen başka meseleler de var. Irak'a yapılması beklenen müdahale, büyük şirketlerdeki skandallar ve hassas ekonomik durum, piyasaları gergin tutmak için yetiyor da artıyor. Bu kargaşanın ortasında, yatırımcılar yeniden yapılanma gibi şeylerden bahsetmek dahi istemiyor. Bir çok yatırımcı bazı ülkelere favori muamelesi yapılmasından çekiniyor.

ABD Türkiye, Kolombiya ve Pakistan gibi ülkelere jeopolitik konumları ve dış politikası doğrultusunda destek çıkması nedeniyle tenkit ediliyor. Örneğin Arjantin gibi jeopolitik açıdan doğrudan bir etkinliği olmayan ülkelere dahi katı kurallar çerçevesinde destek veriliyor.

Kreditörlerin endişelerini yatıştırmak amacıyla yapılan açıklamada, IMF sözcüleri özel sektörün söz konusu yeniden yapılanma ve iflas kanunlarında önemli bir rol oynayacağını belirtti.

Washington'un meseleye ağırlık koyması gerektiğine dikkat çeken yorumcular, O'Neill'in başlattığı bu tartışmaların umut verici olduğunu ifade ediyorlar. Şimdi bu vizyonu pazarlamak ve hayata geçirmek için ciddi bir çaba göstermesi gerektiğini de ekliyorlar.

O'Neill'in Reform Mücadelesi

Geçtiğimiz senenin başında, Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığına atanan Paul H. O'Neill uluslararası finans sektöründe altyapısal reformlar yapmak için mücadele vermekte. Göreve geçtiğinden bu yana yaptığı açıklamalarla, icraatları arasında tutarsızlıklar olması nedeniyle yoğun eleştirilere tutulan O'Neill, yoğun baskı altında.

İdealindeki sistemi oturtana kadar uluslararası realitelerin göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çeken O'Neill, hakkında yapılan eleştirilere de üstü kapalı bir cevap verdi.

ABD'nin dış politikasının, her an bir Irak saldırısına hazırlıklı olunması gerektiğine işaret ettiği şu günlerde, finansal yapılanma hakkında fazla bir adım atılmasının da beklenmesi doğru olmayabilir.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu baş müttefiklerine sırtını dönmeyeceği Irak operasyonu arifesinde, IMF'in alt yapısını dış politikasına köstek olacak şekilde düzenlemesi pek olanağı görünmemekte.